

Lathund för definitioner

Bra
förutsättningar
och uppmuntra
positiva val

Främjande insatser

Syftar till att stärka och bibehålla hälsa och välbefinnande.

Kan vara strukturinriktade (organisatoriska), gruppinriktade eller individinriktade

Påverka
sannolikheten för
problem

Förebyggande insatser

Syftar till att förhindra uppkomst av ohälsa/problem (s k primär-/universell prevention) och att latent ohälsa/problem ska uppstå/återuppstå (s k sekundärprevention/selektiva-; indikerade insatser)

Minskar risker för ohälsa genom att minska riskfaktorer och riskbeteenden samt stärka skyddsfaktorer för hälsa

Kan vara strukturinriktade (organisatoriska), gruppinriktade eller individinriktade

När problemet
redan finns

Åtgärdande insatser

Syftar till att hantera ohälsa eller ett uppstått problem

Kan vara strukturinriktade (organisatoriska), gruppinriktade eller individinriktade

Så
organiserar
verksamheten

Insatser på organisationsnivå

Riktat sig till skolan/elevhälsan som verksamhet

Påverkar hur verksamheten är organiserad och fungerar

Så arbetar jag
med eleverna

Insatser på gruppnivå

Riktat sig till ett kollektiv eller grupp av elever

Har ett generellt innehåll anpassat efter gruppens behov och förutsättningar

Så arbetar jag
med en viss
elev

Insatser på individnivå...

Riktat sig till en elev som enskild person

Kan individanpassas efter elevens förutsättningar och behov

Från *Vägledning för elevhälsan* (Socialstyrelsen och Skolverket, 2016)¹

”**Hälsofrämjande arbete** syftar till att stärka eller bibehålla människors fysiska, psykiska och sociala välbefinnande. Hälsufrämjande åtgärder fokuserar på människors självskattade bedömning av fysiskt, psykiskt och socialt välbefinnande.”

”**Förebyggande arbete** handlar om att minska risken för ohälsa. Målet med det förebyggande arbetet är att minska riskfaktorers inflytande över individen och samtidigt stärka skyddsfaktorerna. Planeringen av det förebyggande arbetet utgår från kunskapen om vad som orsakar ohälsa, och vilka miljöfaktorer som kan leda till ohälsa eller svårigheter med att nå utbildningens mål.”

”**Åtgärdande insatser** är insatser för att hantera problem och situationer som har uppstått i en organisation, i en grupp eller hos en individ. För elevhälsan är åtgärdande insatser till exempel det arbete som sker inom ramen för ett särskilt stöd- och åtgärdsprogram. Elevhälsans insatser kan även behövas vid akut kris- och konflikthantering.”

Från Socialstyrelsens termbank²

Hälsofrämjande åtgärd

Synonymer hälsofrämjande insats

Åtgärd för att stärka eller bibehålla människors fysiska, psykiska och sociala välbefinnande

Hälsofrämjande åtgärder fokuserar på människors självskattade bedömning av fysiskt, psykiskt och socialt välbefinnande. Avsikten är att stärka människors möjlighet till delaktighet och tilltro till egen förmåga. Hälsufrämjande åtgärder kan vara individinriktade, gruppinriktade (gentemot grupper i befolkningen) eller strukturinriktade (gentemot samhällsstrukturer). Exempel på individinriktade hälsofrämjande åtgärder är åtgärder som bidrar till att stödja en individ att orientera sig i en förändrad livssituation vid långvarig sjukdom eller funktionsnedsättning. Exempel på gruppinriktade hälsofrämjande åtgärder är föräldrastöd på barnavårdscentralen, samtalsgrupper för anhöriga till äldre eller personer med funktionsnedsättning och samtalsgrupper för ungdomar som syftar till att stärka deras självkänsla. Exempel på strukturinriktade hälsofrämjande åtgärder är att skapa trygga promenadstråk och parker med grönområden för möjligheter till vila och rekreation.

Förebyggande åtgärd

Synonymer förebyggande insats

Definition (inom vård och omsorg:) åtgärd för att förhindra uppkomst av eller påverka förlopp av sjukdomar, skador, fysiska, psykiska eller sociala problem

Anmärkning Förebyggande åtgärder delas in i primär- och sekundärprevention. Man brukar även tala om tertiärprevention, men vi avråder från denna term och hänvisar till termerna behandling och rehabilitering.

Primärprevention

Definition förebyggande åtgärd för att förhindra uppkomst av sjukdomar, skador, fysiska, psykiska eller sociala problem

Anmärkning Begreppet primärprevention används inom såväl hälso- och sjukvård som socialtjänst. Inom socialtjänsten ligger fokus på att förhindra uppkomst av sociala problem. Inom hälso- och sjukvården ligger fokus på att förhindra uppkomst av sjukdomar och skador. Primärprevention kan vara individinriktad, gruppinriktad (gentemot grupper i befolkningen) eller strukturinriktad (gentemot samhällsstrukturer). Exempel på individinriktad primärprevention är att hjälpa en individ att sluta röka innan tobaksrelaterad sjukdom har uppkommit. Exempel på gruppinriktad primärprevention är gruppundervisning för att få människor att sluta röka innan tobaksrelaterad sjukdom har uppkommit. Exempel på strukturinriktad primärprevention är lagstiftat förbud mot tobaksrökning på allmänna platser, att skapa säkra lekplatser för barn och öppna fritidsverksamheter för ungdomar. Profylax har samma innebörd som primärprevention och används i vissa delar av hälso- och sjukvården och tandvården, t.ex. i begreppen antibiotikapofylax, trycksårsprofylax, psykoprofylax och kariesprofylax. Förutom i redan etablerade uttryck bör termen profylax undvikas som synonym till primärprevention.

Sekundärprevention

Definition förebyggande åtgärd för att - i tidigt skede förhindra en negativ utveckling av fysiska, psykiska eller sociala problem, - förhindra återinsjuknande i tidigare genomliden sjukdom eller - förhindra att latent sjukdomstillstånd utvecklas till kliniskt fastställt sjukdom

Anmärkning Begreppet sekundärprevention används inom såväl hälso- och sjukvård som socialtjänst. Inom socialtjänsten ligger fokus på att i tidigt skede förhindra en negativ utveckling av sociala problem. Inom hälso- och sjukvården ligger fokus på att förhindra utveckling av eller återinsjuknande i sjukdom. Sekundärprevention kan vara individinriktad eller gruppinriktad (gentemot grupper i befolkningen). Exempel på sekundärprevention som syftar till att förhindra att latent

¹ <https://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/20394/2016-11-4.pdf>

² <http://termbank.socialstyrelsen.se>

sjukdomstillstånd utvecklas till kliniskt fastställd sjukdom är utredning och/eller behandling av förändringar som upptäckts vid mammografi och gynekologisk cellprovskontroll. Exempel på sekundärprevention som syftar till att förhindra återinsjuknande i tidigare genomliden sjukdom är rökslutarstöd till individ som har haft hjärtinfarkt.

Från *Elevhälsa. Elevers behov och skolans insatser* (Skolinspektionen, 2015)³

Elevhälsans arbete anges i skollagen som att det främst ska vara förebyggande och hälsofrämjande. Det innebär att elevhälsan – till skillnad från den tidigare elevvården – förväntas utgå från ett hälsobaserat, eller salutogent, tankesätt i sina insatser.

Ett **hälsofrämjande arbete** syftar till att stärka elevernas fysiska, psykiska och sociala välbefinnande. Det består av insatser som tar tillvara på, och främjar, sunda och friska beteenden, och inriktas mot sådana skyddsfaktorer som ger eleverna möjlighet att möta påfrestningar av olika slag. Hälsofrämjande arbete kan också beskrivas som ”den process som ger människor möjlighet att öka kontrollen över sin hälsa och förbättra den”.

Arbetet ska också vara **förebyggande**. Ett sådant arbete består av insatser som inriktas mot förhållanden, hos eleverna själva eller i den omgivande miljön, som identifierats som problematiska i den meningen att de antas kunna påverka elevernas utveckling och lärande negativt. Förhållandena kan beskrivas som ”riskfaktorer” eller ”riskbeteenden”, och arbetet är förebyggande på så sätt att insatserna är avsedda att minska konsekvenserna av de riskfaktorer och riskbeteenden som förekommer. Tillsammans avser de förebyggande och hälsofrämjande aktiviteterna och insatserna skapa förutsättningar för förbättrad hälsa hos eleverna – något som också påverkar möjligheten till lärande.

Utöver förebyggande och hälsofrämjande ska elevhälsan arbeta **åtgärdande**. Ett åtgärdande arbete består av insatser för elever i behov av särskilt stöd, det vill säga elever med inlärningssvårigheter, funktionsnedsättning, sjukdom eller andra försvårande omständigheter. Det består också av mer akuta insatser inom ramen för skolans arbete mot kränkande behandling, såsom insatser för elever, eller grupper av elever, med riskbeteenden, eller insatser för elever med uttalad psykisk ohälsa.

Folkhälsomyndigheten om Preventionsnivåer⁴

Universella insatser riktar sig till hela befolkningen innan problemen har utvecklats

Selektiva insatser riktar till identifierade riskgrupper

Indikerade insatser riktar till individer; där ingår behandling av problem eller återfallsprevention

³ <https://www.skolinspektionen.se/globalassets/publikationssok/granskningsrapporter/kvalitetsgranskningar/2015/elevhalsa/elevhalsa-slutrapport>

⁴ <https://www.folkhalsomyndigheten.se/suicidprevention/forebyggande-arbete/>